

DOI 10.32782/2786-9156.109.1.192-202

УДК 343.132:343.102:343.72:343.9.02

Крижевський А. В., кандидат юридичних наук, докторант науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

e-mail: andreikruj@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-9646-1359>

ОБШУК У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ШАХРАЙСТВ, УЧИНЕНИХ УЧАСНИКАМИ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Стаття присвячена розкриттю особливостей проведення обшуку в кримінальних провадженнях щодо шахрайств, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань.

Виокремлено основні проблемні аспекти, що виникають у правозастосовній діяльності прокурора, слідчого в разі звернення до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на обшук у житлі й іншому володінні особи, і запропоновано шляхи їх вирішення з урахуванням дотримання законодавчих вимог.

Визначено, що особливістю проведення обшуку в досліджуваній категорії кримінальних проваджень є конкретизованість об'єктів пошуку; належність об'єктів пошуку учасникам організованих злочинних об'єднань; наявність в учасників організованих злочинних об'єднань вогнепальної й холодної зброї, вибухівки, предметів, що є вилученими із законного обігу, предметів, за виготовлення, зберігання та збут яких передбачена кримінальна відповідальність, предметів, що мають на собі сліди злочину, речі й цінності, здобуті злочинним шляхом, різного роду документів, осіб, яких переховують учасники організованих злочинних об'єднань у тих чи інших місцях тощо; примусовий характер обшуку; невідкладний характер обшуку, з метою подолати значну протидію з боку владних осіб, владних структур, корумпованих працівників правоохоронних органів, учасників інших злочинних об'єднань, у тому числі й тих, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі; проведення «групових обшуків», тобто серії одночасних обшуків за місцем роботи або проживання учасників організованих злочинних об'єднань; необхідність залучення до проведення обшуку співробітників підрозділів особливого призначення в разі ризику збройного опору або знищення доказів тощо.

Констатовано, що, попри ефективність проведення «групових обшуків», на практиці виникають проблеми, а саме: оскарження законності обшуку (через порушення процедури або недостатність підстав); витік інформації, що ускладнює затримання організаторів шахрайських схем; труднощі в установленні реальних вигодонабувачів злочинної діяльності.

Звернуто увагу, що законодавчий припис щодо обов'язкової аудіо- та відеофіксації проведення обшуку в учасників організованих злочинних об'єднань покликаний забезпечити додаткові гарантії законності під час цієї слідчої (розшукової) дії.

Ключові слова: досудове розслідування, обшук, підозрюваний, слідча (розшукова) дія, учасники організованих злочинних об'єднань, шахрайство.

Постановка проблеми. В умовах російсько-української війни зростає рівень тяжких злочинів, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань, зокрема, із застосуванням вогнепальної зброї, «рейдерства» та інших неконкурентних методів фінансово-господарської діяльності, зрощування з корупцією, що загалом негативно впливає на економічне зростання і пов'язаний із ним суспільний розвиток.

Одним із пріоритетних завдань правоохоронних органів є своєчасне виявлення учасників організованих злочинних об'єднань, підозрюваних у вчиненні шахрайств, швидке й ефективне розслідування їхніх шахрайських дій шляхом збирання та закріплення доказів з матеріальних джерел, без яких неможливо встановити об'єктивну істину. З іншого боку, вилучення певних предметів і документів у кримінальних про-

вадженнях окресленої категорії тягне за собою низку проблем. Відтак роль обшуку під час розслідування шахрайств, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань, є беззаперечною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досить велика кількість представників науки кримінального права, криміналістики, кримінології, кримінального процесу й оперативно-розшукової діяльності приділили увагу дослідженню методик виявлення та розслідування шахрайства. З-поміж них варто відмітити А. І. Анапольську, В. П. Бахіна, В. І. Василичука, А. А. Вознюка, А. Ф. Волобуєва, С. В. Головкина, В. Г. Дрозд, А. В. Іщенко, І. В. Іщука, Н. Ю. Кириленка, О. В. Ковальчука, О. Н. Колесніченка, С. М. Князева, О. В. Кришевич, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, Д. Й. Никифорчука, Т. А. Пазинич, О. В. Пчеліну, Є. В. Пряхіна, Р. Л. Степанюка, О. С. Тарасенка, О. В. Таран, Л. Д. Удалову, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, В. В. Чернея, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька та ін.

Утім є потреба в окресленні особливостей проведення обшуку як засобу збирання доказів під час розслідування шахрайств, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань, адже цей аспект ще не був предметом дослідження наукової спільноти.

Формулювання цілей. Мета статті – розроблення рекомендацій щодо підвищення ефективності проведення обшуків у кримінальних провадженнях стосовно шахрайських дій учасників організованих злочинних об'єднань.

Виклад основного матеріалу. З метою виявлення матеріальних слідів шахрайства, учиненого учасниками організованих злочинних об'єднань, доцільно проводити *обшук*. Обшук проводять з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке здобуто внаслідок його чинення, а також установлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ч. 1 ст. 234 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України) [1].

На практиці часто виникають проблеми з визначенням найбільш доцільних способів і процедур вилучення матеріальних джерел (предметів і документів) і долучення їх до матеріалів провадження. Зокрема, аналіз матеріалів слідчо-судової практики, пов'язаних із шахрайствами, учиненими учасниками організованих злочинних об'єднань, свідчить про те, що звернення з клопотанням про дозвіл на обшук у житлі й іншому володінні особи супроводжується такими проблемними аспектами:

- відсутністю конкретного переліку об'єктів обшуку (предметів і документів);
- недостатнім обґрунтуванням підстав для проведення обшуку;
- клопотанням про проведення повторного обшуку на підставі тієї ж інформації, що й під час первинного обшуку;
- недотриманням вимог територіальної юрисдикції;
- відсутністю або неповним поданням підтверджуючих документів до клопотання про обшук тощо [2, с. 49].

Відповідно, ефективність обшуку залежить передусім від підготовки до його проведення. Саме тому перед початком проведення обшуку слідчий повинен урахувати такі підготовчі елементи: вивчити матеріали кримінального провадження; зібрати попередню інформацію про учасників організованих злочинних об'єднань; визначитися з термінами проведення обшуку; підготувати необхідні технічні та криміналістичні заходи (у тому числі із застосуванням службових собак); спланувати обшук тощо. Крім того, необхідно визначити об'єкти обшуку, а також послідовність і конкретні терміни проведення обшуку [3, с. 196].

Об'єктами обшуку під час розслідування шахрайств, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань, є такі:

- офісні й інші приміщення, які були залучені та створені для прикриття незаконної діяльності (наприклад, офіс благодійної організації; офіси, де розміщувалися структурні частини злочинної організації; так звані офіси «менеджерів-операторів»; колцентри тощо).

Так, вироком Дніпровського районного суду м. Києва від 30 листопада 2023 року встановлено, що *«діяльність злочинної організації полягала у створенні кол-центру, працівники якого вводили в оману громадян України щодо здійснення фінансово-матеріальної підтримки Збройних Сил України та з цією метою переконували громадян України переказувати кошти на рахунок благодійної організації, підконтрольної згаданій особі. Після надходження коштів на рахунок благодійної організації особа, матеріали відносно якої ухвалою суду від 15.11.2023 року виділено у окреме провадження планував заволодівати отриманими грошима, не здійснюючи благодійну діяльність»* [4];

- приміщення органів державної реєстрації, приміщення, у яких виготовлено підроблені документи для вчинення шахрайських дій;

- місце роботи учасників організованих злочинних об'єднань;

- місце мешкання учасників організованих злочинних об'єднань тощо.

До об'єктів пошуку під час розслідування шахрайств, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань, на нашу думку, варто зарахувати такі:

- документи, що ідентифікують вид діяльності й компетенцію діяльності учасників організованих злочинних об'єднань;

- документи бухгалтерського обліку й фінансової звітності;

- документи, у яких відображено інформацію про державних реєстраторів, які за винагороду могли провести в Державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань необхідні їм зміни на підставі підроблених документів;

- документи, що засвідчують укладання фіктивних угод і стають підставами для конкретних виплат. Наприклад, із матеріалів вироку Деснянського районного суду м. Києва від 14 березня 2019 року випливає, що *«...фіктивні Договори про надання кур'єрських послуг між ТОВ «Мега Експрес» з одного боку та ФОП «ОСОБА_8», а також ФОП «ОСОБА_7» з іншого, на підставі яких вказані фізичні особи-підприємці використовувалися як фіктивні замовники кур'єрських послуг і як штучне джерело поповнення розрахункового рахунку ТОВ «Мега Експрес», що було необхідним для забезпечення діяльності злочинної організації у вигляді оплати за оренду приміщень, які використовувалися у злочинній діяльності, комунальних та інших супутніх із орендою приміщень витрат, послуг Інтернету тощо...»* [5];

- розрахункові банківські рахунки, створені для прикриття злочинної діяльності (наприклад, діяльності юридичних осіб);

- офісне приладдя, що створює умови для вчинення злочинів учасниками цього злочинного осередку;

- «база вхідних», яка надалі може бути використана учасниками організованих злочинних об'єднань для здійснення повторних злочинів щодо наявних у такій базі осіб;

- кошти або віртуальні активи, одержані в результаті вчинення шахрайств;

- банківські картки;

- мобільні телефони. Так, вироком Київського районного суду м. Харкова від 1 травня 2023 року встановлено, що *«...17.02.2021, точний час не встановлено, Особа_1, матеріали відносно якої виділено в окреме провадження, діючи як організатор та активний учасник у складі злочинної організації, діючи разом із співорганізатором та активним учас-*

ником Особою_2, матеріали стосовно якої виділено в окреме провадження, активними учасниками Особа_7, Особою_3 та Особою_4, матеріали стосовно яких виділено в окреме провадження, виконуючи відведену йому функцію, діючи умисно, з корисливих мотивів, реалізуючи єдиний спільний умисел, спрямований на заволодіння грошовими коштами громадян шляхом обману, надав вказівку Особі_3, матеріали стосовно якої виділено в окреме провадження, здійснити дії, направлені на виконання мети, завдань та цілей злочинної організації, а саме: підшукати підконтрольну для злочинної організації особу, яка не буде обізнана із її протиправною діяльністю та яка надасть у користування банківські картки, оформлені на таку особу, а також придбати стартові пакети мобільного зв'язку для єдиноразових дзвінків, що останній і виконав...» [6];

– комп'ютерні системи або їх частини, мобільні термінали систем зв'язку, у яких зафіксовано фактичні дані злочинної діяльності учасників організованих злочинних об'єднань;

– підроблені документи й печатки;

– особисті речі (чорнові записи, записні книжки тощо).

Важливо також зазначити, що під час розслідування шахрайств, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань, об'єктами пошуку досить часто є такі: вогнепальна й холодна зброя; вибухівка; предмети, що є вилученими із законного обігу; предмети, за виготовлення, зберігання та збут яких передбачена кримінальна відповідальність; предмети, що мають на собі сліди злочину; речі й цінності, здобуті злочинним шляхом; різного роду документи, особи, яких переховують у тих або інших місцях тощо.

Крім того, на етапі підготовки до проведення обшуку слідчий має отримати ухвалу слідчого судді. За загальними правилами, ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи має відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених КПК України, а також містити відомості про таке: 1) строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали; 2) прокурора, слідчого, який подав клопотання про обшук; 3) положення закону, на підставі якого постановляється ухвала; 4) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, які мають бути піддані обшуку; 5) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться; 6) речі, документи або осіб, для виявлення яких проводиться обшук [1].

З огляду на наявну інформацію, у кримінальному провадженні слідчому потрібно визначити тактику проведення обшуку, а саме: визначити час початку обшуку й заходи, що забезпечать його раптовість і конфіденційність; установити, яка інформація може міститися в документах і периферійних носіях інформації (якщо проводиться обшук комп'ютерних систем тощо) (для цього варто провести консультації зі спеціалістами); визначити склад учасників обшуку, у разі необхідності залучити працівників Департаменту кіберполіції Національної поліції України; провести інструктаж з учасниками обшуку (особливо якщо планується «груповий обшук») [3, с. 198].

З огляду на специфіку шахрайств, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань, видається, що високоефективним є тактичний прийом «групового обшуку», тобто серії одночасних обшуків за місцем роботи або проживання учасників організованих злочинних об'єднань. Групові обшуки проводяться настільки раптово, що позбавляють співучасників змоги попередити один одного про небезпеку й можливості сховати або знищити компрометувальні документи, предмети, гроші або майно. Для проведення цієї тактичної операції створюється відповідна кількість слідчих груп. Важливо, щоб кожну таку групу очолював досвідчений слідчий, який

зможе самостійно керувати обшуком на місці події [3, с. 201]. Тому перед проведенням групових обшуків слідчим та оперативним підрозділам варто:

- проаналізувати діяльність злочинного угруповання, визначити ключових фігурантів;
- установити ймовірні місця зберігання доказів;
- здійснювати координацію з кількома слідчими групами для одночасного обшуку;
- отримати дозвіл слідчого судді (крім випадків невідкладного обшуку, передбаченого ч. 3 ст. 233 КПК України).

У такому разі груповий обшук дозволяє таке: вилучити речові докази (підроблені документи, банківські карти, техніку, мобільні пристрої); установити співників і розподіл ролей у злочинній схемі; розширити коло підозрюваних і відкрити нові епізоди злочинної діяльності; заблокувати незаконні фінансові операції злочинного угруповання.

Разом із тим, незважаючи на ефективність групових обшуків, на практиці виникають проблеми, пов'язані з їх проведенням. Наприклад, це може бути оскарження законності обшуку (через порушення процедури або недостатність підстав); витік інформації, що ускладнює затримання організаторів шахрайських схем; труднощі в установленні реальних вигодонабувачів злочинної діяльності.

Надалі слідчий разом з іншими учасниками обшуку прибуває на місце обшуку і проникнення до приміщення, де він буде проводитися. Щоб обшук був несподіваним і підозрюваний не мав можливості знищити будь-які сліди злочинної діяльності, з моменту прибуття на об'єкт обшуку варто стежити за вікнами й іншими входами та виходами, нічого не викидати, нікого не випускати з приміщення, а входити в приміщення варто швидко й несподівано. Важливо також пам'ятати, що під час обшуку з боку учасників організованих злочинних об'єднань може бути фізичний опір, а в деяких випадках навіть напад на осіб, які здійснюють обшук. У зв'язку з цим необхідно залучати до роботи співробітників підрозділів особливого призначення, а весь процес проведення обшуку координуватиме штаб, який аналізує та здійснює обмін інформації з об'єктів обшуку та приймає рішення в разі виникнення екстремальних ситуацій [3].

Під час проведення обшуку мають місце випадки, коли обшукуваній особі може бути запропоновано добровільно видати речі, зазначені в ухвалі слідчого судді, і вона може погодитися на це. Рішення про продовження обшуку в таких випадках має тактичний характер. Обшук варто продовжувати, якщо слідчий суддя має достатні підстави вважати, що в разі продовження обшуку він виявить знаряддя вчинення шахрайських дій або предмети, здобуті злочинним шляхом під час учинення аналогічного злочину [8, с. 46].

Чинний КПК України прямо не передбачає проведення повторного обшуку. Необхідність у проведенні повторного обшуку може виникнути, якщо перший обшук не дав позитивних результатів і є підстави вважати, що об'єкти обшуку не могли бути знайдені під час першого обшуку. Такими підставами можуть бути відомості про раніше не виявлену схованку, про те, що розшукувані предмети раніше не перебували в приміщенні, або про те, що вони були доставлені в приміщення після проведення першого обшуку. Проте ухвала слідчого судді на обшук, відповідно до ч. 1 ст. 235 КПК України, дає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз. Тому за необхідності проведення повторного обшуку необхідно звертатися до слідчого судді з відповідним клопотанням у загальному порядку [1].

Прикметно, що Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо

підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» від 15 березня 2022 року № 2137-IX унесено низку важливих змін до КПК України, якими питання обшуку телефонів і комп'ютерів урегульовано в межах загальної процедури обшуку житла або іншого володіння особи [8].

Відтепер, якщо в процесі обшуку слідчий чи прокурор виявить можливість доступу до комп'ютерних систем або їх частини, мобільних терміналів систем зв'язку, дозвіл на проведення обшуку не видають, однак є достатні підстави вважати, що інформація, яка міститься в них, є достовірною. У такому разі слідчий, прокурор має право проводити пошук, ідентифікацію і запис комп'ютерних даних, що на них міститься, за місцем проведення обшуку [9]. Законодавець також зазначив, що особа, яка має інформацію про зміст комп'ютерних даних та особливості функціонування комп'ютерної системи або її компонентів, мобільного терміналу системи зв'язку, у процесі проведення обшуку може повідомити про це слідчого, прокурора, що передбачає фіксування цих відомостей у протоколі обшуку.

Ідеться, вочевидь, про те, що присутні особи можуть повідомити слідчому пароль доступу до телефону або комп'ютера, а також те, де саме і які документи знаходяться на запам'ятовувальному пристрої (диску, карті пам'яті чи у внутрішній пам'яті телефону, у якій саме папці). Таку інформацію зазначають у протоколі обшуку.

Між тим варто пам'ятати, що інформувати слідчого або прокурора про таку інформацію – це право людини, а не обов'язок. Більше того, право, передбачене ст. 63 Конституції України, відмовитися від дачі пояснень щодо себе або близького родича діє й у межах надання пояснень під час обшуку. Тому особі, яка повідомляє таку інформацію, слідчий чи прокурор зобов'язаний роз'яснювати її права за ст. 63 Конституції (передусім якщо є підстави вважати цю особу підозрюваною нині або надалі) [10].

Наступним вагомим етапом у проведенні обшуку є фіксування його результатів, а саме складання протоколу. Ураховуючи вимоги ст. 104 КПК України, протокол обшуку може бути складений слідчим або прокурором, який безпосередньо проводив обшук, а його зміст складається з трьох основних частин: вступу, опису й висновку, відповідно до ч. 3 цієї статті. Згідно з ч. 9 ст. 236 КПК України, другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів і тимчасово вилучених речей (за наявності) вручається особі, у якої проведено обшук, а в разі її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї або його представникові. Під час проведення обшуку на підприємстві, в установі або організації другий примірник протоколу вручається керівникові або представникові підприємства, установи або організації [1].

Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксується за допомогою аудіо- та відеозапису (ч. 10 ст. 236 КПК України). У разі введення воєнного стану та якщо під час проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні С(Р)Д проводяться без залучення понятих. У такому випадку хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису (абз. 4 ч. 1 ст. 615 КПК України [1]).

Водночас, крім обшуку житла чи іншого володіння особи, під час розслідування шахрайств, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань, може виникнути потреба проведення обшуку особи. Кримінальним процесуальним законодавством України передбачено два такі випадки: 1) особистий обшук особи, затриманої

уповноваженою службовою особою (ч. 5 ст. 208 КПК України), і 2) обшук осіб, які перебувають у житлі чи іншому володінні (ч. 5 ст. 236 КПК України).

Обидва зазначені види обшуку можуть бути проведені після внесення відомостей до Єдиного реєстру державних розслідувань (ЄРДР) і початку досудового розслідування.

Так, відповідно до абз. 4 ч. 1 ст. 208 КПК України, однією з підстав, коли уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану в учиненні злочину, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі, лише якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної в учиненні злочину, передбаченого ст. ст. 255, 255¹, 255² КК України [11, с. 9].

Відповідно до ч. 1 ст. 42 КПК України, одним із випадків визнання особи підозрюваною є затримання особи за підозрою в учиненні злочину, тобто на момент затримання така особа фактично вже є підозрюваною. Момент затримання визначений у ч. 1 ст. 42 КПК України як момент, коли особа змушена силою або за наказом залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному цією особою. Однак виникає закономірне питання. Чи може особа бути затримана сторонньою особою, яка не є уповноваженою службовою особою, під час або безпосередньо після вчинення злочину? Стаття 207 КПК України дає ствердну відповідь на це питання. Водночас особистий обшук затриманої особи в власному розумінні цього терміна не проводиться. Частина 1 ст. 168 КПК України зобов'язує особу, яка здійснила законне затримання, передати затриманого слідчому, прокурору, іншій уповноваженій службовій особі, а також передати тимчасово вилучені речі. Факт передачі тимчасово вилучених речей підтверджується протоколом, складеним відповідною уповноваженою службовою особою. Такі випадки особистого обшуку, безперечно, є процесуальними діями, заходами забезпечення кримінального провадження, але не належать до С(Р)Д [7, с. 46–47; 12, с. 23–24].

Другий випадок проведення обшуку особи передбачений ч. 5 ст. 236 КПК України. Зокрема, обшук на підставі ухвали слідчого судді проводиться в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. Обшук може бути проведений за ухвалою слідчого судді, прокурора, якщо є достатні підстави вважати, що особа, яка перебуває в житлі чи іншому володінні, переховує при собі речі або документи, які мають значення для кримінального провадження. Обшук особи проводиться особою тієї ж статі на прохання цієї особи та в присутності захисника або представника. Неприбуття захисника чи представника на обшук протягом трьох годин не перешкоджає проведенню обшуку. Хід і результати поверхневого огляду в обов'язковому порядку фіксуються у відповідному протоколі [1].

Важливо, що під час проведення цих видів обшуків слідчий має реальну можливість виявити й вилучити предмети злочинного посягання, знаряддя вчинення злочину, засоби маскуванню тощо, які використовуватиме в подальшому під час доказування фактів шахрайств, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань.

На практиці поширеними є ситуації, коли здійснюється проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді в невідкладних випадках із подальшим отриманням такої ухвали після проникнення.

Прокурор, слідчий або детектив за погодженням із прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку негайно після вчинення такої дії, а не для проведення будь-якої іншої процесуальної дії. Слідчий суддя розглядає таке клопотання відповідно до вимог ст. 234 КПК України, зокрема з'ясовує, чи були підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без

ухвали слідчого судді. У разі відмови прокурора в наданні дозволу на обшук слідчого, дізнавача або відмови слідчого судді в задоволенні ухвали про обшук докази, виявлені в результаті такого обшуку, є недопустимими, а отримана інформація в порядку, передбаченому ст. 255 КПК України (ч. 3 ст. 233 КПК України), підлягає знищенню.

Спочатку складається протокол обшуку, до якого додаються клопотання й ухвала про дозвіл на проведення цієї С(Р)Д. Ці процесуальні документи долучаються до матеріалів кримінального провадження. Однією з помилок, яка може призвести до неприйняття судом результатів обшуку як доказів у провадженні через недоліки або помилки під час проведення цієї слідчої дії та складання протоколу, є відсутність конкретних підстав, що надають право на проведення обшуку без ухвали слідчого судді (відповідно до ч. 3 ст. 233 КПК України) [13, с. 74; 12, с. 17–18].

Проведення обшуку пов'язано з необхідністю не тільки дотримання організаційно-тактичних вимог і норм кримінального процесуального законодавства, а й забезпечення прав, свобод і законних інтересів осіб, у яких проводиться обшук. Однак у виняткових випадках закон допускає обмеження певних прав і свобод учасників організованих злочинних об'єднань з метою захисту громадян і держави від злочинних посягань у межах реалізації завдань кримінального провадження. Передусім порушується недоторканність житла, таємниця листування й телефонних розмов, невтручання в особисте й сімейне життя, свобода пересування. Між тим поряд із порушенням цих прав кожному з учасників організованих злочинних об'єднань гарантується право на оскарження до суду рішення, дії чи бездіяльності особи, яка проводить обшук, право звертатися до суду зі зверненням про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю осіб, які проводили обшук. Крім того, учасникам організованих злочинних об'єднань, у яких проводиться обшук, гарантується низка інших прав, зокрема право на правову допомогу адвоката або представника.

Висновки. Проведений нами аналіз дає змогу стверджувати, що специфікою шахрайств, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань, є той факт, що вчинити будь-які злочинні дії неможливо без відображення певних дій юридичного характеру в різноманітних документальних джерелах. Отже, об'єктами пошуку під час розслідування шахрайств, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань, є такі: 1) документи, що ідентифікують вид діяльності й компетенцію діяльності учасників організованих злочинних об'єднань; 2) документи бухгалтерського обліку й фінансової звітності; 3) документи, у яких відображено інформацію про державних реєстраторів, які за винагороду могли провести в Державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань необхідні їм зміни на підставі підроблених документів; 4) документи, що засвідчують укладання фіктивних угод і стають підставами для конкретних виплат; 5) розрахункові банківські рахунки, створені для прикриття злочинної діяльності (наприклад, діяльності юридичних осіб); 6) офісне приладдя, що створює умови для вчинення злочинів учасниками цього злочинного осередку; 7) «база вхідних», яка в подальшому може бути використана учасниками організованих злочинних об'єднань для здійснення повторних злочинів щодо наявних у такій базі осіб; 8) кошти або віртуальні активи, одержані в результаті вчинення шахрайств; 9) банківські картки; 10) мобільні телефони; 11) комп'ютерні системи або їх частини, мобільні термінали систем зв'язку, у яких зафіксовано фактичні дані злочинної діяльності учасників організованих злочинних об'єднань; підроблені документи й печатки; 13) особисті речі (чорнові записи, записні книжки, фотографії тощо). Об'єктами обшуку, у свою чергу, є такі: 1) офісні й інші приміщення, які були залучені та створені для прикриття незаконної діяльності

(наприклад, офіс благодійної організації); 2) офіси, де розміщувалися структурні частини злочинної організації; 3) так звані офіси «менеджерів-операторів»; 4) колцентри; 5); приміщення органів державної реєстрації, приміщення, у яких виготовлено підроблені документи для вчинення шахрайських дій; 6) місце роботи учасників організованих злочинних об'єднань; 7) місце мешкання учасників організованих злочинних об'єднань тощо.

Груповий обшук є ефективним інструментом у кримінальних провадженнях щодо шахрайств, учинених організованими злочинними угрупованнями. Він дає змогу водночас зібрати докази, виявити учасників шахрайської схеми й запобігти знищенню речових доказів. Разом із тим необхідно чітко дотримуватися процесуальних вимог, щоб уникнути визнання обшуку незаконним.

Подальший розвиток досліджень може бути спрямований на аналіз особливостей вилучення цифрових доказів під час обшуків у кримінальних провадженнях щодо шахрайств, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань. Особливо актуальним є питання вдосконалення методик виявлення й фіксації цифрової інформації.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 13.02.2025).

2. Комарницька О. Б. Клопотання на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи: сучасний стан та перспективи. *Судова апеляція. Серія «Кримінальне право та кримінальний процес»*. 2014. № 3 (36). С. 46–55.

3. Пашинська І. В. Теоретико-методологічні основи розслідування організованої злочинності у сфері господарської діяльності : дис. ... докт. філософ. : 081 «Право» / Харківський університет внутрішніх справ. Харків, 2023. 296 с.

4. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 30 листоп. 2023 р. Справа № 755/17727/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115527304> (дата звернення: 13.02.2025).

5. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 14 берез. 2019 р. Справа № 754/16836/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80615684> (дата звернення: 13.02.2025).

6. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 1 травня 2023 р. Справа № 953/4109/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110623433> (дата звернення: 13.02.2025).

7. Галаган В. І., Балацька О. О. Особливості проведення огляду та обшуку під час розслідування шахрайства на об'єктах залізничного транспорту. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. 2019. Том 3. С. 43–48. DOI: 10.18523/2617-2607.2019.3.42-48.

8. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2137-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text> (дата звернення: 13.02.2025).

9. Диджиталізація кримінального провадження: що нового? URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/didzhitalizacziya-kriminalnogo-provazhennya-shho-novogo/> (дата звернення: 13.02.2025).

10. Кравчук О. «Обшук» мобільних телефонів і комп'ютерів та інші зміни до КПК. URL: https://first.vaks.gov.ua/publications/37254/#_ftn2. (дата звернення: 13.02.2025).

11. Вознюк А. А., Дуда А. В., Арешонков В. В. Затримання уповноваженою службовою особою в житлі чи іншому володінні особи: актуальні проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4 (121). С. 7–16. DOI: <https://doi.org/10.33270/01211214.7>.

12. Процесуальний порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи : методичні рекомендації / А. А. Вознюк, М. А. Грига, А. В. Дуда, Є. В. Кузмічова-Кисленко та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 44 с.

13. Вознюк А. А., Грига М. А., Дуда А. В. Порядок проникнення до житла або іншого володіння особи: актуальні проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2 (119). С. 68–82.

References:

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated April 13, 2012 No. 4651-VI]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [in Ukrainian].
2. Komarnytska, O. B. (2014). Klopotannia na provedennia obshuku zhytla chy inshogo volodinnia osoby: suchasnyi stan ta perspektyvy [Petition for conducting a search of a dwelling or other possession of a person: current state and prospects]. *Sudova apeliatsiia. Kryminalne pravo ta kryminalnyi protses*, (3 (36)), 46–55 [in Ukrainian].
3. Pashynska, I. V. (2023). Teoretyko-metodolohichni osnovy rozsliduvannia orhanizovanoi zlochynnosti u sferi hospodarskoi diialnosti dys. ... d-ra filosof. spets. 081 Pravo [Theoretical and methodological foundations of investigating organized crime in the field of economic activity: Doctoral dissertation in Law]. Kharkivskiy universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
4. Vyrok Dniprovskiy raionnyi sud m. Kyieva vid 30 lystopada 2023 r., Sprava № 755/17727/23 [Verdict of the Dniprovskiy District Court of Kyiv from November 30, 2023, Case No. 755/17727/23]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115527304> [in Ukrainian].
5. Vyrok Desnianskyy raionnyi sud m. Kyieva vid 14 bereznia 2019 r., Sprava № 754/16836/18 [Verdict of the Desnianskyy District Court of Kyiv from March 14, 2019, Case No. 754/16836/18]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80615684> [in Ukrainian].
6. Vyrok Kyivskiy raionnyi sud m. Kharkova vid 1 travnia 2023 r., Sprava № 953/4109/22 [Verdict of the Kyivskiy District Court of Kharkiv from May 1, 2023, Case No. 953/4109/22]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110623433> [in Ukrainian].
7. Halahan, V. I., & Balatska, O. O. (2019). Osoblyvosti provedennia ohliadu ta obshuku pid chas rozsliduvannia shakhraistva na ob'iektakh zaliznychnoho transportu [Features of inspection and search during the investigation of fraud at railway transport facilities]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*, 3, 43–48. <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2019.3.42-48> [in Ukrainian].
8. Pro vnesennia zmin do Kryminalnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy ta Zakonu Ukrainy «Pro elektronni komunikatsii» shchodo pidvyshchennia efektyvnosti dosudovoho rozsliduvannia «za haryachymy slidamy» ta protydiv kiberatak [On amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Law of Ukraine «On Electronic Communications» regarding increasing the efficiency of pre-trial investigation «in hot pursuit» and countering cyberattacks]: Zakon Ukrainy vid 15 bereznia 2022 r. № 2137-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text> [in Ukrainian].
9. Didzhytalizatsiia kryminalnogo provadzhennia: shcho novoho? [Digitalization of criminal proceedings: what's new?]. Retrieved from <https://golaw.ua/ua/insights/publication/didzhytalizatsiya-kryminalnogo-provadzhennya-shho-novogo/> [in Ukrainian].
10. Kravchuk, O. (n.d.). «Obshuk» mobilnykh telefoniv i komp'uteriv ta inshy zminy do KPK [«Search» of mobile phones and computers and other changes to the CPC]. Retrieved from https://first.vaks.gov.ua/publications/37254/#_ftn2 [in Ukrainian].
11. Vozniuk, A. A., Duda, A. V., & Areshonkov, V. V. (2021). Zatrymannia upovnovazhenoi sluzhbovoi osoby v zhytti chy inshomu volodinni osoby: aktualni problemy teorii ta praktyky [Detention by an authorized official in a dwelling or other possession of a person: current theoretical and practical issues]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, 4(121), 7–16. <https://doi.org/10.33270/01211214.7> [in Ukrainian].
12. Vozniuk, A. A., Hryha, M. A., & Duda, A. V. (2021). Poriadok pronyknennia do zhyttia abo inshogo volodinnia osoby: aktualni problemy teorii ta praktyky [Procedure for entering a dwelling or other possession of a person: current theoretical and practical issues]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, 2(119), 68–82 [in Ukrainian].
13. Protseualnyi poriadok pronyknennia do zhyttia chy inshogo volodinnia osoby: metod. rek. (2022). [Procedural order of entering a dwelling or other possession of a person: method. recommendations] / [Vozniuk A. A., Hryha M. A., Duda A. V., Kuzmichova-Kyslenko Ye. V. ta in.]. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.02.2025

Kryzhevskiy A., Candidate of Law, Doctoral Candidate at the Research Laboratory on Crime Prevention Issues of the National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)

SEARCH IN CRIMINAL PROCEEDINGS ON FRAUD COMMITTED BY MEMBERS OF ORGANIZED CRIMINAL GROUPS

This article is devoted to uncovering the specifics of conducting searches in criminal proceedings related to fraud committed by members of organized criminal groups.

The study highlights key problematic aspects encountered by prosecutors and investigators in their legal practice when filing a motion with an investigative judge for authorization to conduct a search in a person's residence or other possessions. The paper also proposes solutions to these issues while ensuring compliance with legislative requirements.

It is established that the distinctive features of conducting searches in this category of criminal proceedings include: the specificity of search objects; the affiliation of search objects with members of organized criminal groups; the presence of firearms, cold weapons, explosives, prohibited items, objects whose production, storage, and distribution are criminally punishable, items bearing traces of crimes, assets obtained through criminal means, various documents, and individuals concealed by members of organized criminal groups in various locations; the coercive nature of searches; the urgent need for searches to overcome significant resistance from authorities, government structures, corrupt law enforcement officers, and members of other criminal organizations, including those serving sentences in correctional facilities; the practice of conducting "group searches" – a series of simultaneous searches at the workplaces or residences of organized crime members; and the necessity of involving special forces personnel in cases where there is a risk of armed resistance or destruction of evidence.

Despite the effectiveness of "group searches", the study identifies practical challenges, including: contesting the legality of searches (due to procedural violations or insufficient grounds); information leaks that hinder the apprehension of fraud scheme organizers; and difficulties in identifying the actual beneficiaries of criminal activities.

The article also emphasizes that the legislative requirement for mandatory audio and video recording of searches conducted on members of organized criminal groups is aimed at ensuring additional safeguards of legality during this investigative (detective) action.

Key words: pre-trial investigation, search, suspect, investigative (detective) action, organized criminal group members, fraud.